

УДК 376-056.26:616.28-008.14:37.091.64(086)

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наталія СЕРГЕЄВА, видавництво «Гене́за», м. Київ Україна; sergeeffa@ukr.net

Відповідно до Концепції Нової української школи основними компонентами її формули є: розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків, здібностей і можливостей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб зростаючої особистості, виховання потреб до самостійного пізнання світу, вироблення вмінь творчого застосування здобутих знань у практичній діяльності. Тому розвиток пізнавальної активності особистості дитини є важливою умовою, необхідною для досягнення позитивних результатів навчання і виховання.

Мета статті – надати результати дослідження теоретичних основ розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання, визначити провідні положення щодо застосування інтерактивних методів в освіті молодших школярів з порушеннями слуху. Установлено, що поєднання традиційних інструментів з інтерактивними методами (цифровими технологіями) допомагає значно підвищити в учнів мотивацію до навчання; забезпечує можливість здійснити диференційований підхід до всіх учнів; сприяє кращій інтеграції дитини в навчальний процес в умовах інклюзивного навчання; є ефективним саме при дистанційному форматі; забезпечує наскрізне формування інформаційної компетентності впродовж усього періоду навчання; дає змогу зробити освітній процес досконалішим і особистісно орієнтованішим.

Ключові слова: інтерактивне навчання, пізнавальна активність, учні початкових класів, учні з порушеннями слуху.

Sergeeva Natalia, Genesis publishing house, Kyiv, Ukraine

Organization of interactive learning for students with hearing impairments in primary school

Among the main components of the formula of the New Ukrainian School according to the Concept are: development of the child's individuality on the basis of revealing his talents, abilities and capabilities, formation of value orientations, satisfaction of interests and needs of the growing personality, education of needs for independent knowledge of the world. activities. In this regard, the development of cognitive activity of the child's personality is an important condition necessary to achieve positive learning outcomes. The purpose of the article is to present the results of research of theoretical bases of development of cognitive activity of pupils of initial classes by means of interactive training, to define leading positions concerning application of interactive methods in education of younger schoolboys with hearing impairments. It is established that the combination of traditional tools with interactive methods / digital technologies can significantly increase students' motivation to learn; provides an opportunity

© Сергєєва Н., 2022

to implement a differentiated approach to all students; promotes better integration of the child into the educational process in inclusive education; is effective in distance learning; provides end-to-end formation of information competence during the entire training period; allows you to make the educational process more perfect and personality-oriented.

Keywords: interactive learning, cognitive activity, primary school students, students with hearing impairments.

Актуальність дослідження. На міжнародному рівні глобальними орієнтирами організації освітнього процесу є такі: захист прав та інтересів дитини, визначених Конвенцією ООН «Про права дитини» (2006), створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів і пріоритетів «Стратегії Ради Європи з прав дитини» (2016 – 2021), досягнення Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією ООН 70/1 «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» в частині дотримання прав дітей.

Прогресивні зміни, що відбуваються у вітчизняній освіті, знайшли втілення в Концепції Нової української школи (НУШ), що визначила ключові орієнтири реформування української школи, склала основу для сучасних нормативних документів у галузі освіти.

Зокрема в Законі України «Про освіту», «Державних стандартах базової початкової та середньої загальної освіти», а також у «Змінах до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2017, № 30, ст. 322) детально розкриваються зміни, закладені реформою НУШ, визначено завдання, основними з яких є: розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків, здібностей і можливостей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб зростаючої особистості, виховання прагнення до самостійного пізнання світу, вироблення вмінь творчого застосування здобутих знань у практичній діяльності. Тому розвиток пізнавальної активності особистості дитини є важливою умовою, необхідною для досягнення позитивних результатів навчання і виховання.

Важливість пошуку шляхів необхідної мотивації до навчання стає однією з основних проблем для вчительської громади. Особливої актуальності сьогодні набувають завдання ефективних форм, методів і засобів навчання і виховання, які б забезпечували інтенсивний розвиток дітей на основі їхніх інтересів та актуалізації їхніх пізнавальних потреб [2].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема пізнавальної активності особистості постає в центрі уваги багатьох учених як загальної педагогіки, так і спеціальної. У дослідженнях науковців розкривається сутність поняття «навчальна активність», «пізнавальна активність» (Н. Редьковець, І. Харламов, Т. Шамова), аналізуються особливості формування пізнавальної активності та пізнавальних інтересів на різних етапах розвитку особистості (Н. Бібік, Д. Богоявленський, О. Киричук, О. Скрипченко); розкривається значення проблемного навчання в розвитку пізнавальної мотивації учнів (О. Матюшкін); обґрунтовуються особливості організації самостійної роботи в процесі навчально-пізнавальної діяльності (М. Данилов, О. Сауліна). Проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядали М. Богданович, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Скрипченко, М. Стельмахович та ін. Основи вирішення проблеми навчання і розвитку учнів із порушеннями слуху закладено в працях відомих учених: Л. Борщев-

ської, В. Жук, В. Засенка, Н. Засенко, К. Луцько, Е. Пущина, О. Таранченко, О. Федоренко, Л. Фомічової та інших. Зокрема, О. Таранченко підкреслює, що діти з порушенням слуху є доволі різноманітною групою і потребують застосування різних методів, прийомів та організаційних форм в освітньому процесі [12]. Наразі існує проблема підвищення якості організації інтерактивного навчання учнів з порушеннями слуху в спеціальних й інклюзивних закладах освіти [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу розглянути поняття «*пізнавальна активність*» з позиції різних авторів: як «цінне особистісне утворення, що виражає ставлення людини до діяльності» (Г. Щукіна); «процес подолання дитиною протиріч між постійно зростаючими пізнавальними потребами і можливостями їх задоволення, якими дитина на даний момент володіє» (В. Ільїн); «стан, що проявляється в ставленні дитини до предмета і процесу діяльності» (Т. Шамова); «природне прагнення людини до пізнання, характеристика діяльності, її інтенсивність та інтегральне особистісне утворення» (Т. Зубкова).

З поняттям «*пізнавальна активність*» тісно пов'язується поняття «*навчальна активність*», що характеризує ступінь входження учня в предмет його діяльності: готовність виконувати навчальні завдання, намагання виконувати діяльність самостійно, свідоме виконання завдань, систематичність навчання, прагнення підвищити свій освітній рівень.

Діагностика рівнів сформованості пізнавальної активності в молодших школярів потребує обґрунтування її змістової структури, у якій умовно можна виділити три компоненти: емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Емоційно-мотиваційний компонент пізнавальної активності включає позитивне ставлення до школи, учителів, учнів; сформованість пізнавальних інтересів, почуття обов'язку і відповідальності, потреби в розумовій діяльності, прагнення здобути нові знання, уміння і навички, застосувати і вдосконалити свої потенційні можливості, інтелектуальні здібності.

Розвиток мотивів у молодшому шкільному віці психологи (Л. Божович, Д. Ельконін) пов'язують з трьома основними процесами, що відбуваються в мотиваційній сфері в цей період: розширення сфери опосередкованих мотивів; співпорядкування (ієрархізація) мотивів спочатку стосовно інших, а потім і самих себе, що є передумовою усвідомленого ставлення дитини до своїх обов'язків; усвідомлення власних прагнень, бажань, які дитина сприймає як такі, що належать їй і характеризують її як особистість. Опосередкування, ієрархія й усвідомлення мотивів призводять до підвищення стійкості регульованості поведінки і появи такої її якості, як довільна організація. Дані досліджень Л. Божович, М. Гінзбург, М. Матюхіної, Т. Матіс свідчать, що перше місце в ієрархії найбільш усвідомлюваних мотивів займають широкі соціальні мотиви (самоствердження, самовдосконалення). На другому місці – вузько особистісні мотиви (благополуччя, престиж), серед яких перемагає мотив «хочу отримувати хороші оцінки». Третє місце займають пізнавальні мотиви, пов'язані з інтересом до процесу і змісту навчання. Четверте місце посідають негативні мотиви, серед яких домінуючим є «не хочу отримувати погану оцінку».

Важливими для формування пізнавальної активності є пізнавальні мотиви, властиві дітям молодшого шкільного віку. Вони ще досить нестійкі, ситуативні. Проявляючись в інтересі, вони можуть бути самостійними мотивами дій дитини, що скеровують її поведінку. На думку І. Беґа, пізнавальні мотиви сприяють формуванню позитивної і подоланню негативної мотивації особистості. Динаміка

розвитку пізнавальних мотивів полягає в тому, що діти цього віку від інтересу до окремих подій, фактів, явищ переходять до інтересу до закономірностей, принципів, зв'язків, установлення причинних залежностей. У виникненні й формуванні пізнавальних інтересів молодших школярів важливим є ефект новизни, який стимулює безпосередню увагу й інтерес учнів. Таким чином, новизна та емоційна привабливість змісту матеріалу, поступовість в оволодінні вміннями і навичками, подоланні труднощів, постановці й розв'язанні пізнавальних завдань сприяють становленню пізнавальної активності. При цьому радість активного пізнання, самостійного відкриття ще невідомого породжує більш глибокі і значущі для особистості спонукання, ніж отримання інформації, переданої іншими.

Актуальність проблеми зумовлює **мету статті** – надати результати дослідження теоретичних основ розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів засобами інтерактивного навчання, визначити провідні положення, що складатимуть актуальність застосування інтерактивного навчання в освіті молодших школярів з порушеннями слуху.

Використано **методи** теоретичного аналізу літературних джерел і результатів сучасних досліджень, поданих в електронних наукових виданнях, включених до наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar, CrossRef, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Реферативної бази даних «Україніка наукова», Bielefeld Academic Search Engine (BASE) та ін.; а також узагальнення досвіду, отриманого під час підготовки навчально-методичної літератури для учнів початкових класів і педагогів у видавництві «Генеза».

Результати дослідження. *Теоретичні основи застосування інтерактивних методів навчання.* На сьогодні актуальним орієнтиром освіти є не лише оволодіння конкретною інформацією, але і розвиток особистості школяра, його креативних здібностей. Проблема педагогів на нинішньому етапі розвитку шкільної освіти полягає в створенні умов для розвитку оригінального потенціалу кожної дитини. Головним завданням постає не лише передання найбільшого обсягу інформації, а й надання загальнокультурного, особистісного, пізнавального поштовху в засвоєнні матеріалу. Постає питання щодо необхідності створення таких умов навчання, які б, насамперед, сприяли наявності в учнів нових результатів своєї роботи не для заучування, а для вдалого застосування на практиці в майбутньому. У цьому випадку спрямованість на *інтерактивні методи навчання* сприяє оволодінню знаннями, формуванню творчої особистості учня, який здатний до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної роботи, переходу від формального здійснення поставлених завдань до пізнавальної активності з формуванням особистої думки при вирішенні призначених проблемних питань і завдань.

Інтерактивні методи допомагають:

- моделювати реальні обставини і проблеми для спільного вирішення;
- сприяти формуванню знань і вмінь, вироблення спільних цінностей;
- будувати атмосферу співробітництва, нетворкінгу;
- засвоювати зміст навчання не тільки через інформацію, але й через почуття і вчинки.

Отже, при організації взаємодії всіх учнів учитель виступає не тільки в ролі організатора процесу навчання, а й стає лідером класу, консультантом. Актуальне значення цієї теми в тому, що інформаційні компетенції того, хто навчається, більшою мірою визначають ступінь його освіченості. Ми живемо в час, коли відбувається перехід людської цивілізації до нового якісного стану («постінду-

стріальна» або «інформаційна» культура замінює «індустріальну»). Кожен етап розвитку суспільства має свою форму і зміст процесу навчання нових поколінь, передачі їм накопичених інформації, знань і традицій. Сьогодні особливе місце займає використання інтерактивних методів, а також комп'ютеризація навчання [2].

Застосування цих методів дає можливість організувати умови для:

– постановки цілей і завдань, які вимагають пошуку й аналізу всіляких рішень;

– добору всіх типів діяльності для досягнення результату;

– формування комунікативних навичок і вмінь;

– розвитку таких значущих соціальних навичок, як швидкість і гнучкість логічного мислення;

– критичного підходу до поставлених завдань;

– поваги до думок інших людей, уміння працювати на результат у групі, команді, миттєва адаптація до нових обставин, до нового колективу, до мінливих умов.

Сьогоднішній учитель, незалежно від того, яку дисципліну або навчальний предмет він викладає, зобов'язаний мати у своєму розпорядженні потрібний «арсенал» інтерактивних методів навчання і вміти застосовувати їх в освітньому процесі.

Інформатизація освіти – це процес, за допомогою якого освітяни отримують методи і необхідний інструментарій для формування найкращого використання сучасних інформаційних технологій, спрямованих на реалізацію психологічних і педагогічних цілей освіти і навчання.

Актуальність сказаного визначається не лише соціальним замовленням, а й слугує самовизначенням і самовираженням учителя в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Останніми роками в методології викладання суспільних наук намітилася тенденція до переходу від комунікативного підходу до його різновиду – інтерактивного методу, який був запропонований західними методистами. Однак, однозначного розуміння самого терміну «інтерактивний метод» до тепер не вироблено [5].

Загальні поняття про методи інтерактивного навчання. Поняття «інтерактив» англійського походження, від «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу.

Інтерактивне навчання – це незвична форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну мету – створення комфортних умов навчання, у яких кожна дитина буде відчувати власні досягнення, інтелектуальні здібності. Суть технології в тому, що освітній процес відбувається за умови безперервної і активної взаємодії всіх учнів. Сюди можна включити, як і взаємне навчання, де учень, і вчитель є рівноправними фігурами навчання, так і організацію інтерактивного навчання, що передбачає моделювання життєвих умов, застосування рольових ігор, колективне рішення проблеми на основі аналізу обстановки і відповідної ситуації. Провідна роль відводиться розвивальній, пошуковій і дослідницькій освітній діяльності, що сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери пошуку й розвитку пізнавальної активності [6].

Для педагога, що працює в сучасній системі освіти, проблема застосування інтерактиву на уроках є настільки зрозумілою, що зроблені психологами, соціологами в даній галузі відкриття або висновки здаються абсолютно несподіваними. Так, дослідження, що описується в статті А. Зверева «10 і 90 – нова статисти-

ка інтелекту», починалося зі звичайного експерименту, проведеного американськими соціологами, які звернулися до молодих студентів із різних країн, які щойно закінчили школу, з переліком запитань з різних навчальних курсів. І з'ясувалося, що тільки в середньому 10% опитаних правильно дали відповіді на запитання. К. Роджерс, розмірковуючи з приводу ефективності навчання в школі, пише: «Коли я намагаюся вчити, я жахаюся, що досягнуті результати настільки незначні, хоча іноді здається, що навчання проходить успішно».

Ефективність педагогічної діяльності педагога середньої школи характеризується тими ж 10% учнів. Пояснення досить легке: «тільки 10% людей здатні вчитися з книжкою в руках». Кажучи іншими словами, тільки 10% школярів сприймають методи, що застосовуються в традиційній школі. Решта 90% дітей також здатні вчитися, але «не з книжкою в руках», а в інший спосіб: «своїми вчинками, реальними справами, усіма органами чуття». Підсумки цього дослідження: навчання треба будувати по-іншому, так, щоб усі школярі могли навчатися.

Інтерактивна діяльність на заняттях передбачає організацію і розвиток спілкування за допомогою діалогу, що призводить до взаєморозуміння, взаємодії, спільного рішення не тільки спільних, а й індивідуальних завдань для кожного з учасників освітнього процесу. Інтерактивність виключає домінування особистої думки, навчає дітей критично мислити, знаходити рішення не тільки складних завдань на основі аналізу умов і належної інформації, але й зважувати різні думки, приймати обдумані рішення, брати участь в обговореннях і підтримувати спілкування з іншими людьми. Для цього на заняттях організована як індивідуальна робота, так і робота в парах, а також у групах, де безпосередньо використовуються проектна діяльність, рольові ігри, ведеться робота з документацією і різними джерелами інформації, застосовується творча робота.

Учитель постійно шукає способи вдосконалення уроку. Такі пошуки спрямовані на розв'язання цілого ланцюжка навчально-виховних завдань, насамперед, на зростання виховної ролі уроку, розвиток творчого потенціалу дитини як особистості. Серйозними проблемами в кращому відборі змістовного матеріалу до уроків є:

- нестача відповідних підручників, які були б не лише в друкованому вигляді, а й давали можливість опрацьовувати навчальний матеріал у такому зручному і знайомому для дитини цифровому світі;
- підвищення пізнавальної активності на заняттях з використанням інтерактивних і активних методів навчання, виконання учнями різних видів самостійних робіт, творчих і дослідницьких завдань.

Сучасні вчителі намагаються знайти різні способи «оживити» заняття, залучити дітей до активної роботи, включити різноманітні форми пояснення навчального матеріалу. Звичайно ж, урок, як форма навчання, залишається основою освітнього процесу, проте для активізації розумової і пізнавальної діяльності учнів усе ж необхідно подавати на уроці матеріал у нестандартній, оригінальній формі, з сучасними прийомами і методами, яких у наш час безліч. Це потрібно, наприклад, як для доповнення, так і внесення поживлення і різноманітності в звичайні заняття, де буде помітна зацікавленість учнів, що, у свою чергу, сприяє вдосконаленню освітнього процесу [14].

При використанні цифрових інтерактивних завдань, електронних додатків до паперових підручників і навчальних посібників учні відчуватимуть не тільки захоплення, а й підвищиться їхня працездатність, ефективність засвоєння

знань помітно зростає. Але у виборі нестандартних занять потрібна і своя міра. Застосування весь час незвичайних методів роботи може призвести до втрачання інтересу, і в результаті успішність буде знижуватися.

Для вдалої побудови уроку в інтерактивній формі від учителя вимагається вищий рівень майстерності, уміння поєднувати різні методики викладання в освітньому процесі. Аби реалізовувати інтерактивне навчання дієво, педагог має для початку уважно спланувати свою діяльність: дати учням завдання для підготовки (прочитати текст, продумати відповіді на запитання, виконати додаткові завдання) і ретельно вивчити матеріал. Доцільно передбачити: час заняття, завдання, ролі учасників, запитання і варіанти відповідей; обов'язково розробити критерії оцінки ефективності навчання.

Задоволення через спільне творче спілкування, де йде співпраця між учителями й учнями, і є метою інтерактивного уроку. Отже, ті інтерактивні вправи і завдання, які виконуються учнями, і є головними компонентами таких уроків. Важлива відмінність інтерактивних вправ і домашніх завдань від звичайних у тому, що, при їх виконанні школярі не тільки і не стільки закріплюють уже вивчений матеріал, але й засвоюють новий. Інтерактивне навчання – це організація навчального процесу, у якому практично всі учні залучені до роботи [4].

Розглядаючи інтерактивне навчання як багатовимірне явище, можна вирішити кілька завдань:

- навчально-пізнавальні;
- комунікативно-розвивальні, пов'язані із загальним емоційним та інтелектуальним фоном;
- соціально орієнтовані, результати яких виявляються вже поза шкільним часом і простором.

Виняткової значущості використання інтерактивних методів набуває в контексті навчання учнів, які мають потреби в додатковій підтримці в освітньому процесі, застосуванні певних адаптацій та/або модифікацій. У такому контексті йдеться про диференційоване навчання (від лат. *differentia* – розподіл цілого на частини, форми ступені), суть якого полягає у врахуванні індивідуальних особливостей учнів у тій або іншій формі під час їх групування для роздільного навчання в контексті уроку (І. Унт). Саме диференційоване навчання максимально наближує освітній процес до пізнавальних потреб учнів і їхніх індивідуальних особливостей (О. Таранченко). В умовах диференціації педагог видозмінює процес навчання таким чином, що будь-який учень отримує можливість якнайкраще вдосконалити свої здібності, працюючи в групі, створеній з урахуванням подібності індивідуально-типологічних характеристик розвитку (здібностей, інтересів, ступеня сформованості інтелектуальних операцій, швидкості їх перебігу, домінування певних способів сприймання, обробки і відтворення інформації тощо), притаманних декільком однокласникам [10 – 12].

У диференційованому навчанні береться за основу твердження, що всі учні різні, а відтак завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити ці відмінності і відповідним чином вибудувати навчальний процес, забезпечивши оптимально ефективний навчальний досвід для всіх дітей. Такий підхід до викладання, орієнтований на потреби учнів, надзвичайно перспективний у навчанні розмаїтого учнівського колективу, зокрема й дітей з порушеннями слуху [1, 3, 12].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Суттєвий аспект у контексті розвитку пізнавальної активності молодших школярів стосується реалізації інтер-

активного навчання, суть якого розуміють як особливу форму організації пізнавальної діяльності, що має на меті створення комфортних умов навчання, у яких кожна дитина буде відчувати власні досягнення, проявляти інтелектуальні здібності. Суть технології полягає в тому, що освітній процес відбувається за умови безперервної та активної взаємодії всіх учнів. Серед її пріоритетних завдань наступні: навчально-пізнавальні; комунікативно-розвивальні, пов'язані із загальним емоційним та інтелектуальним фоном; соціально орієнтовані, результати яких виявляються вже поза шкільним часом і простором.

У контексті навчання учнів з особливими освітніми потребами, зокрема порушеннями слуху, актуальність інтерактивного навчання заснована на таких положеннях: поєднання традиційних інструментів навчання з інтерактивними методами/цифровими технологіями допомагає значно підвищити мотивацію до навчання; забезпечує можливість здійснити диференційований підхід до всіх учнів; сприяє кращій інтеграції дитини в освітній процес при інклюзивному навчанні; є ефективним при дистанційному форматі; забезпечує наскрізне формування інформаційної компетентності впродовж усього періоду навчання; допомагає зробити освітній процес більш досконалим і особистісно орієнтованим.

Стаття репрезентує найбільш актуальні аспекти, але не висвітлює розглянуті питання повною мірою. Надзвичайно важливим є подальше вивчення міжнародної і вітчизняної практики створення і використання електронних засобів навчання в освіті дітей з особливими потребами, зокрема такими, що зумовлені зниженням слуху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данілавічіуте Е., Литовченко С. (2012). Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник.
2. Джусубалиева Д. (2002). Роль информационных технологий в образовании. Международный форум по информатизации образования. Алматы, 75 – 78.
3. Колупаєва А., Таранченко О. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі.
4. Мельничук А. (2006). Гра як засіб адаптації першокласників до шкільного життя. Початкова освіта. Методичний посібник, 20 (5), 5 – 7.
5. Мямешева Г. (2015). Добродетель в современном смарт-мире. Bulletin KazNU. «Pedagogical science» series, 1(44), 152– 157.
6. Мойсеюк Н. (2001) Педагогіка. Навч. посібник. 608 с.
7. Половина Г. (2009). Интеграция мультимедийных технологий с традиционными учебными дисциплинами в системе повышения квалификации учителей-предметников. Информатика и образование, (5), 116 – 119.
8. Таранченко О., Литовченко С., Федоренко О. та ін. (2018). Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології : навч.-метод. посіб. 250 с.
10. Таранченко О., Найдя Ю. (2012). Диференційоване викладання в інклюзивному класі.
11. Таранченко О. (2010). Окремі аспекти індивідуалізації навчання дітей з порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, (1), 280– 285.
12. Таранченко О. (2015). Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання.
13. Таранченко О. (2015). Пріоритетні напрями розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, (10), 177 – 183.
14. Качук Т. (2002). Радість пізнання. Дошкільне виховання, 9, 10 – 11.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Danilovichute, E., & Lytovchenko, S.* (2012). Stratehiyi vykladannya v inklyuzyvnomu navchal'nomu zakladi. [Teaching strategies in an inclusive school]. Navchal'no-metodychnyy posibnyk.
2. *Dzhusubalieva, D.* (2002). Rol' ynformatsyonnykh tekhnolohyy v obrazovanny. [The role of information technology in education]. International Forum on Education Informatization. Almaty, 75 – 78.
3. *Kolupaeva, A., & Taranchenko, O.* (2019). Navchannya ditey z osoblyvymy osvitimy potrebamy v inklyuzyvnomu seredovyshchi. [Teaching children with special educational needs in an inclusive environment].
4. *Melnichuk, A.* (2006). Hra yak zasib adaptatsiyi pershoklasnykiv do shkil'noho zhyttya. [Game as a means of adaptation of first-graders to school life]. Pochatkova osvita. Metodychnyy poradnyk, 20 (5), 5 – 7.
5. *Myamesheva, G.* (2015). Dobrodetel' v sovremennom smart-myre. [Virtue in the modern smart world]. Bulletin KazNU. Pedagogical Science Series, 1 (44), 152 – 157.
6. *Moiseyuk, N.* (2001) Pedahohika. [Pedagogy]. Navch. posibnyk. 3-tye vydannya, dopovnene. 608 p.
7. *Half, G.* (2009). Yntehratsyya mul'tymedyyynykh tekhnolohyy s tradytsyonnyymi uchebnymy dystsyplynamy v systeme povyshenyya kvalyfykatsyy uchyteley-predmetnykov. [Integration of multimedia technologies with traditional disciplines in the system of in-service training of subject teachers]. Ynformatyka y obrazovanye, (5), 116 – 119.
8. *Taranchenko, O., Litovchenko, S., & Fedorenko, O.* and others. (2018). Osvita ditey z porushennyamy slukhu: suchasni tendentsiyi ta tekhnolohiyi. [Education of children with hearing impairments: modern trends and technologies]. navch.-metod. posib. 250 p.
10. *Taranchenko, O., & Naida, Yu.* (2012). Dyferentsiyovane vykladannya v inklyuzyvnomu klasi. [Differentiated teaching in an inclusive classroom].
11. *Taranchenko, O.* (2010). Okremi aspekty indyvidualizatsiyi navchannya ditey z porushennyamy slukhu. [Some aspects of individualization of education of children with hearing impairments]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy, (1), 280 – 285.
12. *Taranchenko, O.* (2015). Pedahohichnyy suprovid molodshykh shkolyariv zi znyzhenym slukhom v umovakh inklyuzyvnoho navchannya. [Pedagogical support of junior schoolchildren with hearing loss in the conditions of inclusive education].
13. *Taranchenko, O.* (2015). Priorytetni napryamy rozvytku systemy osvity osib z porushennyamy slukhu v Ukrayini. [Priority directions of development of the education system for people with hearing impairments in Ukraine]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy, (10), 177 – 183.
14. *Tkachuk, T.* (2002). Radist' piznannya. [The joy of knowledge]. Doshkil'ne vykhovannya, 9, 10 – 11.